

‘Wat recht is moet krom. Tien jaar praktijkervaring.’

Woensdag 11 april 2018 waren STOWA en Waterschap Vechtstromen gastheer van de Community of Practice (CoP) Hermeandering, die in 2007 is opgericht. Destijds waren er veel vragen uit de praktijk over hermeandering. Zijn deze kennisvragen inmiddels beantwoord? En wat voor ontwikkelingen hebben er verder plaats gevonden? Tijd voor een terugblik, waarbij we teruggaan naar waar alles begon: de Gammelkerbeek.

Vertrekkend voorzitter Wim Zeeman trapte de dag af met een terugblik. De CoP hermeandering is voortgekomen uit een workshop die was georganiseerd in 2007, rond het concrete vraagstuk over de herinrichting van de Gammelkerbeek. Er kwamen destijds veel vragen naar boven over hermeandering, bijvoorbeeld over hoe het zit met zandtransport en de stabiliteit van beken, maar ook praktischer van aard: ‘Wat is een goed ontwerp?’. Het idee van de CoP, wat toen nog een ongewoon concept was in Nederland, is goed aangeslagen. In het afgelopen decennium is de CoP flink gegroeid. Waar er eerst in totaal 40 mensen onderdeel van de CoP waren, zijn er nu meer dan 150 leden. Naast de bijdrage die de CoP heeft geleverd aan kennisuitwisseling en het inspireren van projecten rondom hermeandering, heeft het ook een tastbaar product opgeleverd: het Handboek Geomorfologisch Beekherstel, dat in 2014 is uitgekomen. Een mooi resultaat, waarop in het komende decennium kan worden voortgebouwd!

Er kan er maar één de eerste zijn: de Gammelkerbeek

Harry Huijskes (lid CoP; Provincie Gelderland) gaf als eerste spreker invulling aan de titel van de dag: ‘wat recht is moet krom’. Hij nam de aanwezigen, op een humorvolle wijze, mee met een terugblik op de herinrichting van de Gammelkerbeek. Met zijn beschrijving illustreerde hij hoeveel er nog onbekend was over de mogelijke rol van geomorfologie in het ontwerp. Er is toentertijd hulp ingeschakeld van Alterra/de Universiteit van Wageningen, met als resultaat de geboorte van de eerste stabiliteitsdiagrammen door Jacco van der Gaast. Harry benadrukte de rol die beken zelf kunnen spelen in herstel. In het geval van de Gammelkerbeek werd driekwart van het beoogde einddoel bereikt door de aanleg. De rest van het werk deed de beek zelf. Dit past uitstekend in de filosofie van adaptief waterbeheer, een denkwijze die wat Harry betreft ook nu nog vaker mag worden toegepast.

Leren van anderen en van elkaar

Ter inspiratie liet Harry een paar van zijn favoriete beekherstelprojecten zien. Een goed voorbeeld van adaptief waterbeheer was het herstel van de Slinge bij Lebbenbrugge, waar de beek expres te krap was aangelegd om een dynamiek te krijgen. Een goed idee, maar het bleek wel belangrijk dit soort plannen goed te communiceren naar de omgeving, om onrust bij de omgeving over de opkomende natuur te voorkomen. Harry kaartte aan dat er nog steeds een neiging is om aan de veilige kant bij het hermeanderen te zitten.

Vanuit de groep wordt aangevuld dat het concept ‘veilig hermeanderen’ ook een antwoord is op de gevoeligheid bij de landbouw en de angst voor grondwaterstandsverhoging en natschade. Bovendien is het nog de vraag hoe vaak adaptief waterbeheer echt nodig is. Uit een onderzoek van Joris Eekhout

bleek dat beken in de Nederlandse praktijk nauwelijks meanderprocessen vertonen. Er volgt een discussie over de definitie van hermeandering: is hermeandering het regelmatig uitslijten van bochten - verleggen van het trace - of het krijgen van variatie in de bodem van de beek zelf? Deze discussie laat nogmaals zien waar de CoP goed voor is: het delen van opbouwende kritiek. In de toekomst zou hij graag zien dat er vanuit het CoP meer aandacht komt voor de relatie met het aanliggende land: de terrestrische natuur.

Wat voor velen een vraagstuk is, is de maatgevende afvoer waar je het ontwerp van de beek op baseert. Volgens sommigen is dat de situatie die 2x per jaar optreedt, volgens anderen moet dat een frequentere afvoer zijn met een minder groot debiet. Volgens Harry moet in ieder geval een krap ontwerp gekozen worden. De beek slijt dan de eerste jaren haar eigen weg uit waarna stabilisatie optreedt.

Wennen aan de nieuwe beek

Friso Koop en Hans Gels namen het stokje over en doken in de waterschapspraktijk: van plan naar uitvoering. Ze gingen in op de Landinrichting Saasveld-Gammelke en specifiek op de kenmerken, de inrichting en het beheer van de Gammelkerbeek. Hoe ging het waterschap destijds aan de slag met de uitwerking van het plan, hoe zag het ontwerp er uit en werkt het ook in de praktijk? Bij het maken van een ontwerp spelen veel belangen, wat ervoor zorgt dat het proces redelijk wat tijd kost. De eerste versie van het landinrichtingsplan lag er al in 1998 en het werd pas in 2008 vastgesteld. Het uitgangspunt was om een zo natuurlijk mogelijk beekstelsel te krijgen. Het resultaat is maar liefst 142 ha aan nieuwe natuur, met ruimte voor waterberging en vispasseerbaarheid. Dit mooie resultaat uit zich ook in de vissoorten die weer te zien zijn in de beek.

Een belangrijk leerpunt is het besef dat planvorming veel tijd kost, naar nazorg even veel. Er is constant communicatie met bewoners en aangelanden nodig, die moeten wennen aan het nieuwe uiterlijk van de beek. Ook de afdeling onderhoud van het waterschap moet goed betrokken worden, anders gaat de maaimachine erin. Dit kost veel tijd, maar zorgt ervoor dat het mooie resultaat behouden wordt. Een vast team van ontwerpers en onderhoudsmensen gaat een paar keer per jaar het veld in om te kijken waar de knelpunten zitten. Op deze manier zorgen ze ervoor dat er niet onnodig wordt gemaaid.

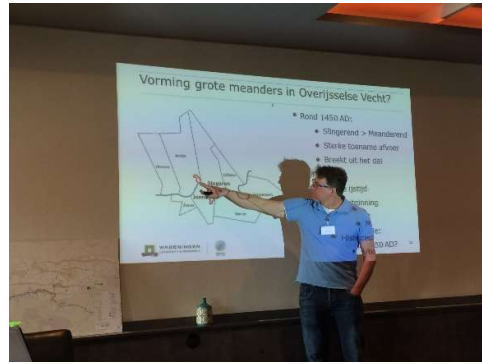
Aansluitend en na de lunch nam Hans de aanwezigen mee voor een kort veldbezoek aan het Gammelkerbroek. Mede dankzij het fantastisch voorjaarsweer konden mensen genieten van de fraaie resultaten die met name in de afgelopen jaren zijn gerealiseerd.

Het belang van de ondergrond

Na het veldbezoek kregen we een kijk in de nieuwste inzichten over de hydromorfologie van beken. Jakob Wallinga, hoogleraar Bodemgeografie en Landschap aan de WUR, presenteerde de nieuwste wetenschappelijke inzichten van het NWO-TTW programma Rivercare en kennisvragen vanuit het Lumbricus programma. Een belangrijke conclusie uit onderzoek door promovendus Jasper Candel is dat de heterogeniteit van de bodem in het gebied rondom de beek een grote rol speelt in de

meanderingsprocessen. Zijn onderzoek bij de Drentse Aa toont aan dat de meandering, die in eerste instantie niet voorspeld was op grond van het stabiliteitsdiagram, is veroorzaakt door het ingroeien van veen in het beekdal in de afgelopen duizenden jaren. Dit veen zorgt ervoor dat de beek als het ware naar de dalwand wordt 'geduwd', een proces dat zich afwisselt van dalkant naar dalkant waardoor het lijkt dat de beek meandert. Ook bij de Dommel is onderzoek naar de bodemopbouw gedaan. Datering van sedimenten en het uitvoeren van onderzoek met grondradar bood veel informatie. Opvallend was de toename van het debiet van de Dommel rond 1500. Veenontginning in combinatie met een kleine ijstijd is een mogelijke verklaring daarvoor. Het advies van Jakob is om meer te kijken naar de ondergrond, bij het ontwerpen van de beken. Hiervoor is meer systeemkennis nodig, ook op het gebied van sedimenttransport. Hoewel het Handboek een goede basis legt, is er dus nog genoeg werk te verzetten de komende jaren!

Van Hertme naar Europa

De dag werd naar een Europees niveau getild door Bart Fokkens van het European Centre for River Restoration (ECRR). Bart presenteerde de missie van het ECRR: Het ecologisch herstel van rivieren. Hun visie is gebaseerd op ecosystemen, dus men kijkt breder dan alleen de KRW. Het ECRR staat ook voor integraal waterbeheer en werkt dan ook samen met veel organisaties. Vanuit Nederland is o.m. Wetlands International (WI) aangesloten, en sinds 2017 ook STOWA. Eind van dit jaar vindt hun jaarlijkse bijeenkomst in Nederland plaats, met STOWA als gastheer. Het was mooi om de verbinding te maken tussen het beekherstel wat hier gebeurt en het herstel van de grotere, Europese rivieren.

CoP Beken en Rivieren

Tot slot sloot Wim de dag af, met een blik naar de toekomst. Er is vorig jaar een enquête uitgegaan, met o.a. vragen over het Handboek. Uit de resultaten blijkt dat de helft van de groep tevreden is met het Handboek en de huidige focus. De andere helft van de mensen wil verbreding. Met deze gegevens is het CoP gaan praten met het Platform Beek- en Rivierherstel. Omdat er veel overlap is tussen de thema's van deze twee groepen, is besloten om samen verder te gaan. Op deze manier kan de energie vanuit beide groepen gebundeld worden. Deze nieuwe groep, de CoP Beken en Rivieren, heeft natuurlijk ook een nieuwe voorzitter nodig. Met veel genoegen stelde Wim de nieuwe voorzitter voor: Ernest de Groot (Dagelijks bestuurslid bij Waterschap Aa en Maas). Zo werd de dag beëindigd met het overdragen van het stokje naar de nieuwe CoP. Een mooie afsluiter van 10 jaar CoP hermeandering.

